

Tjalonarang

Vi begynner med Tjalonarangs hevn allerede i full sving. Disiplene møtes på kirkegården for å vente på sin mester. **Sisia**'enes (hennes disipler) dans er meget karakteristisk og har en magisk dragning som går sammen med den mystiske musikken om å skape en spent og uhyggelig stemning. Deres omstendelige og høyt stiliserte dans gjengir i den mest forfinede form den ville karakter av deres primitive og voldsomme gester. Det er visse bevegelser som er særegne for denne dansen. En kunstferdig vinkelformet stilling og svinging med armene som ramme for håndleddenes uopphørlige dreininger; en usedvanlig omveistylt fremrykking over gulvet i vide og trange siksakker: lange, eiendommelige stillinger på én fot med armer som feier i en kurve oppover, fulgt av et hurtig trippende trinn til siden.

Forbausende raske eller lange omhyggelige sirkler veksler med plutselige fall og reisinger, kunstferdige spring til siden, rask tramping med bøyde knær eller hele den utstrakte kroppen på tærne i et øyeblikks flukt. Mest karakteristisk av alt er overkroppen og hodet i dyp bøyning mot jorden som en tung blomst, og en kunstferdig nedadrettet bevegelse med en arm, som om den tegnet opp magiske mønstre i støvet. De fire **Sisia**'er kommer inn alle på en gang eller en etter en, hver rykker frem over dansegulvet langsomt og omstendelig. Den andre i hvert par gjentar mønsteret og rytmen til den første, denne snur seg for å møte sin partner og danser med ansiktet vendt mot henne med nøyaktig avbalanserte bevegelser. De buer og bøyer seg unisont, noen ganger rygg mot rygg og synes å slå ned på aksentene med armene, mens de hele tiden bytter fra den ene foten til den andre.

Lang tid forløper mellom den første **Sisia**'s ankomst og deres fornedede besvergelsesdans rundt papaya-treet. Men hvis de er gode dansere, og blant **Sisia**'erne finner man noen av Balis mest fortryllende pike-dansere, blir man alltid på nytt betatt av deres intrikate mønstre og den forbløffende fine overensstemmelsen mellom **gamelan**'et og danserens rytme – hvert lem er et eget instrument med egne melodiske og rytmiske uttrykk. Hodene beveger seg fra side til side med en slik letthet at de virker flakkende som lysdråper, lynhurtige øyekast kaster aksenter inn i **gamelan**'ets rytme, hals, håndledd, fingre, skuldre og hofter vever sitt atskilte mønster på den lange jevne linjen til den langsomt dreierende kroppen, inntil alt farer sammen inn i én konsentrert, levende bevegelse som fremhever hver linje og muskel i kroppen.

Sisia'enes dans kan bli fulgt av eller kombinert med en dans av Ratna Menggali eller en annen av Tjalonarangs fremste disipler. Så dukker hun selv opp, en gammel dame som humper rundt på en stokk, i hvit turban og tykt vevet sjal. Hun hilser av sine **Sisia**'er med overnaturlige klagende stemmer i høyttønnende ujevn rytme. Dette resulterer i en besynderlig murring, deilig men ubeskrivelig. Noen ganger danser de mens de snakker, noen ganger sitter de sammen på bakken.

Heksen humper fremover, griper stokken med begge hender og fremfører en krampaktig, gammel kvinnes dans, tar ett trinn med den andre foten trukket opp, bøyer seg fremover med stiv hals og rygg, beveger seg i halvsirkler med kunstferdige støtvisse bevegelser. Hun vakler frem og tilbake, stirrer uklart omkring seg og griper sjaltet over brystet. Sakte beveger hun seg i sik-sak oppover scenen, til de dirrende trommene og fløyten. **Sisia**'ene kneler gyngende foran henne mens hun henvender seg til dem og med en merkelig pirrende stemme bebreider dem at de ikke har brakt mer ondt til landet. Idet hun klynger seg til papaya-treet, bøyer hun seg over dem etter tur og tiltaler dem ved navn; så beveger hun seg smertefullt i siksak oppover scenen og klatrer opp på broen til sitt lille hus. Det er på dette tidspunktet at **Sisia**'ene fjerner de hvite turbanene og hurtig forsvinner til nye ødeleggesverk. Hodekledets fall kan muligens symbolisere deres omforming til dyr slik det blir fortalt i enkelte versjoner av historien.

I den neste scenen blir vi vist resultatene av deres gjerning. En landsbyboer kommer inn i vill forferdelse: han har sett **Leyaker**. Han følges av en komisk tjener og hans gamle gravide kone som har store vansker med å sette kurven sin ned på bakken. En **ballan** (heksedoktor) blir tilkalt, men en forferdelig **leyak** i en maske med støttenger og en stor hesteman, usynlig for alle skuespillere, sniker seg opp til den gravide kvinnen, forflytter medisinkurven og forårsaker alminnelig forvirring. En farseaktig fødselsscene utspilles under papaya-treet, groteskt malte gravere kommer inn og graver en grav for det dødfødte barnet. Med høylydte klagemål beskylder de hverandre etter tur for streker utført av de mer ertelystne **leyak**'er som lusker omkring i fantastiske forkledninger, stjeler ofre, snapper vekk liket og krangler over det. Denne scenen blir alltid forlenget på ubestemt tid og er aldri for lang for tilskuerne som ruller seg på bakken av munterhet og tilføyer sin høylydte latter til den babelske forvirringen på scenen. Deres fryd blandes med ekte redsel, og barna blir grepet og brakt i trygghet for de grådige **leyak**'ene. Man kunne mangedoble beskrivelsene av slike scener, som ustanselig går igjen også i Barong-forestillingene. Noen ganger følges en **leyak** av en liten naken gutt som har hvitsminket ansikt og hale og spiller med vidunderlig opplagthet, sniker rundt, klyper de ramte og utfører alle former for uskikkelige og elementært groteske handlinger.

Rangda med et offer i sine hender.

Gradvis tømmes scenen for denne bråkete besetningen, og kong Erlanggas ambassadør blir meldt av hans livvakt. Han kommer inn i stor skarlaget og gull-prakt og med feiende, truende gester. Han danser meget utfordrende, slår om seg med armene og inntar stolte positurer til en munter triumferende melodi. Han brøler som en løve og svaier fra side til side mens han rykker pompøst frem på scenen. Han sender sin livvakt opp for å spionere på heksens hus. Dette gjør de med en fornøylig blanding av frykt og praleri idet de paroderer sin herre. Til fløyte-toner og gjentatte bløte slag på gongongen rykker han så frem i egen person, og etter mange skinnangrep og tilbaketrekninger springer han opp trappene, mens bladet på hans kris (malayisk dolk) lyner i den oppstrakte hånden. På dette tidspunkt braker det ofte løs med fyrverkeri for å annonsere en overnaturlig tilsynekomst.

Etter et forferdelig slagsmål inne i hytten drar han ut den hylende heksen, nå kledt som Rangda med maske, lange negler og magisk klede. De slåss nedover trappetrinnene, de sammenføyte kroppene svinger frem og tilbake til **gamelan**'ets øredøvende akkompagnement. Han stikker henne med sin magiske kris om og om igjen; fremdeles er det magiske kledet hun bærer sterkest. Etter en tordnende kamp blir hun forlatt seiersrik men rystet under papaya-treet. Dette er forestillingens kritiske punkt. Stykket ender sedvanligvis med Rangdas triumfdans, fulgt av en fredelig samtale med **Sisla**'ene under papaya-treet.

Men noen ganger, hvis atmosfæren er ladet med magi, kan hun på dette tidspunkt falle i trance. Da griper hun en kris, spidder en tromme i **gamelan**'et og stikker seg selv. Hun kan bryte seg bort fra dansegulvet og løpe amok i landsbyen mens de redsselsslagne innbyggerne klatrer opp i trærne og lukker seg inne i husene. Man måtte hente en prest og ofre for å tvinge henne tilbake til danseplassen. Men vanligvis når hun begynner å bli ustyrlig vil man overmanne henne og føre henne til sin hytte. Uten tvil har alle et hemmelig håp om en sensasjonell avslutning, på samme måte som vi elsker å gyse over en skrekkehistorie.

Hennes endelige død blir aldri vist av frykt for landsbyheksenes hevsn; for dette stykket, lik Barong, virker som en slags symbolsk åndemaning. Den periodiske forestillingen er en utfordring til deres overherredømme, en påminnelse om at det finnes noe som holder balansen mot deres onde magi.

Historien om Tjalonarang og særlig den siste episoden av hennes liv, som forestillingen er basert på, omhandler halvt historiske hendelser på Java hvor Tjalonarang selv imidlertid er helt ukjent. Kong Erlangga, under hvis styre hun levde, ble født på Bali i det ellefte århundre og ble etter en begivenhetsrik barndom en av Javas største konger. Han forlot sitt kongedømme da hans makt var på det høyeste og trakk seg tilbake til en eneboerhytte. Den balinesiske scene-versjon, som det spilles i skyggespill eller dansedrama, er som følger:

Det var en enke fra Dirah ved navn Tjalonarang. Hun hadde en datter, Ratna Menggali. Til tross for at piken var kjent over hele landet for sin skjønnhet torde ingen å gifte seg med henne fordi moren mistenktes for hekseri. Tjalonarang var meget sint og ofret til Durga som til slutt ga henne lov til å ødelegge landet. Allerede neste dag brøt det ut en farsott som drepte høy og lav, og mistanken falt på Tjalonarang fordi hun aldri holdt opp med å danse ved veikryssene. Erlangga sendte mange soldater opp til huset hennes, men ilden fra hennes munn, øyne, og nesebor brente dem opp. Tjalonarang kalte sine disipler sammen på kirkegården under skygen av et stort banantree, og ropte: «Slå på trommene og la oss danse en etter en.»

Så fordelte Tjalonarang verdenshjornene på sine disipler, selv satt hun i midten. Hun fant et lik og pustet liv i det. Det åpnet øynene og takket henne for å ha brakt det tilbake til livet igjen: «Løs meg fra treet så jeg kan vise min takknemlighet». Men hun trengte bare friskt blod til en ofring til Durga og skar straks hodet av.

Farsotten spredde seg inntil alle landsbyene var lagt øde, og folk som flyktet på landeveiene ble drept av **leyak**'er. Etter råd fra

prestene rådførte kong Erlangga seg med Mpoe Bharadah, den store asketen fra Lemah Toelis som var berømt over hele verden for sine magiske evner. Han sendte sin sønn Bahoela for å gifte seg med Ratna Menggali og få tak i hennes mors hemmelighet. En dag sa han til sin kone: «Si meg, kjære skatt, hva er det mor gjør når hun går ute hver natt?» «Mor lager magi for å ødelegge landet. Det er derfor så mange folk ligger døde på markene og så mange hus står tomme.» «Men si meg», sa han, «hvordan får mor sin kunnskap?» Hun fortalte ham at det sto i en gammel bok, et arvestykke. Da tvang han henne til å gi ham boken til gjennomlesning. Mens hun var opptatt i huset fløy han til sin far med den. Bharadah leste den fra ende til annen og lærte den utenat. Læren var god, men Tjalonarang hadde snudd det hele til ondskap ved å gjøre alt mot venstre istedenfor mot høyre. Så dro han sammen med Bahoela til de hjemsoekte landsbyene; gatene var helt forlatte og det grodde gress på dem. Hunder hylte ved likene og kråker kraket i trærne. Han helbredet de syke og vekket liv i de kroppene som ennå ikke var råtne.

Tjalonarang ofret i **Poera Dalem**'et. Durga hadde varslet henne om at hennes ende var nær. Så kom disiplene med nyheten om Bharadahs ankomst. Hun gikk ut for å ønske ham velkommen, og bønnfalt ham om å veilede henne i god levned. Han lovet dette, men sa at bare døden kunne fri henne fra byrden av alle hennes synder. Tjalonarang sa: «Er min synd virkelig så stor? Ha medlidenhet med meg, hellige mann, og sett meg fri!»

Men han sa: «Jeg kan ikke frelse deg unntatt ved døden». Da ble hun sint, og skrek: «Hva nytte har jeg av deg hvis du ikke kan frelse meg? Jeg vil drepe deg med min magi, hellige Bharadah!» Så begynte Tjalonarang å danse, med håret hengende løst nedover og utspilte øyne. Og mens hun danset sa hun: «Jeg vil drepe deg, hellige Bharadah, sånn som jeg nå dreper dette store banantreet». Og øyeblikkelig brant treet til aske ved Tjalonarangs sterke blikk. Og Bharadah sa: «Du kan drepe, men kan du vekke til live igjen?» Og hun prøvde forgjeves. Men han satte med en **mantra**-formel treet på plass. Da utfordret helgenen henne til å komme frem med all sin magi: «For selv da», sa han, «klarar du ikke å sære meg». Ild sprutet ut av øynene, ørene, munnen og neseborene på henne; flammer ble sylget mot helgenens kropp, men han forble like uskadd.

Så dreper Bharadah henne med en trylleformel. Men han hadde glemt å gi henne syndforlatelse slik at han er nødt til å bringe henne tilbake til livet igjen for å motta den. Til slutt er hun skikket til å dø. Hun slutter fred med Bharadah, bøyer seg for ham og blir vist stien opp til himmelen.

Tjalonarang blir ofte fremført i sykdomstider og på visse dager av magisk betydning. Men dens forestillinger er ikke uten risiko, for det magiske innholdet kan være kilde til fare såvel som beskyttelse. Denne frykten knytter seg enda mer til skyggespill-versjonen av samme historie; for **Wajang Koelit** har, på grunn av dets betydelige alder og forbindelse med forfedredyrkingen, en høy grad av magisk kraft. Man finner ofte at en slik forestilling ikke kan gis utenfor sin egen landsby på grunn av den frykt den vekker. Å sette så mye magi i bevegelse, selv gjennom skyggenes medium, er å utfordre skjebnen. Meget spesielle og kostbare tilbud må gis, men selv penger kan ikke alltid overvinne dukkeleiderens ulyst.

Tjalonarang spilles alltid ved nattetider, når den magiske virkning er sterkest. Det skulle nå høydepunktet omkring midnatt. Vanligvis blir den gitt på et åpent sted i nærheten av kirkegården, helst utenfor **Poera Dalem**'et eller et annet tempel. Forestillingsplassen er stor og lang, med noen få banantrær stukket i bakken hele veien rundt. I midten står et eller to papaya-trær, som i forestillingen er møtestedet for Tjalonarang og hennes disipler. I den motsatte ende av skuespillernes inngang står det et lite bambushus høyt hevet over bakken. En bambusbro smykket med blader fører opp til det. En stor paraply er stukket i jorden på hver side. Dette er heksens hus. To store fakler laget av bambusbunter står på hver side av skuespillernes inngang og kokosnøttlampes er fordelt langs bakken med visse mellomrom. Det spilles spesiell musikk av en bløt og drømmeaktig karakter. Den merkelige klaging fra fløyte og **rebab** gir den rette overnaturlige stemning.